

Şems Kafkâsi, Şeyh Muhammed Rızâ Tabesi, Şeyh Ali Ekber Hânsârî, Mirza Hasan Bücnürdî, Muhammed Cevâd Tebrizî, Abdülhüseyn Reştî, Mirza Bâkır Zencânî gibi hocalardan ilim tahsil etti. Bu sırada babasına *ez-Zerî'a*'nın ilk üç cildinin basımını sırasında yardımcı oldu (1931-1938). II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan sıkıntılar yüzünden eserin neşirini sürdürmek üzere babası tarafından Tahran'a gönderildi. Bu arada öğrenimine devam ederek 1947'de Tahran Üniversitesi'nden beşerî ilimlerden, 1950'de öğretmen okulundan ve 1951'de Hukuk Fakültesi'nden lisans diploması aldı.

Ali Nakî, ilk resmî görevini 1946-1948 yıllarında çeşitli okullarda yaptıktan sonra Kültür Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. İran'da petrolün millileştirilmesi hareketi esnasında kardeşinin etkisiyle Tüdeh Partisi'ne üye oldu. 1953'te CIA darbesiyle şahın tekrar iktidara gelmesinin ardından on bir ay hapis yattı. 1959'da Kültür Bakanlığı'ndan Tahran Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne geçti. Edebiyat Fakültesi'nde ders verdi. Ayrıca 1945-1966 yıllarında Dihhudâ'nın *Luğatnâmesi*'nin neşirini gerçekleştiren heyet içinde yer aldı. *ez-Zerî'a*'nın Necef'te çıkan XIII-XIV. ciltleri dışında kalan kısmını kardeşi Ahmed Münzevî ile birlikte yirmi beş cilt halinde neşretti. 1958'de Tahran Üniversitesi'nde doktora tezini tamamladıysa da SAVAK'ın takip ve baskıları yüzünden tezini savunma imkânı bulamadı; 1966'da Necef'e ve oradan Beyrut'a kaçtı. Burada Saint Joseph Üniversitesi'nde felsefe doktorası yaptı (1972) ve 1976'da ülkesine döndü. Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ders vermeye başladı. Ancak İran İslâm Devrimi'nin ardından 1980'de bilinmeyen bir suç sebebiyle tutuklandı ve beş yıl hapse mahkûm edildi, böylece resmî görevinden de ayrılmış oldu. Hapisten çıktıktan sonra kendini telif çalışmalarına verdi. 2005 yılında Alzheimer

Ali Nakî
Münzevî

hastalığına yakalandı. 19 Ekim 2010'da Tahran'da vefat etti.

Eserleri. Telif: *Fihrist-i Kitâbhâne-i Merkezî-yi Dânişgâh-ı Tahrân* (I-II, Tahran 1330-1332 hş.); *Ferhengnâme-hâ-yi 'Arabî be Fârisî* (Tahran 1337 hş.); *Fihrist-i Kitâbhâne-i Sipehsâlâr* (III-IV, Tahran 1340-1346 hş., Muhammed Takî Dânişpejûh ile birlikte); *Fihrist-i Nüşâhâ-yi Haftî-yi Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yi Millî* (XI-XVI, Tahran 1345-1348 hş., İrec Efşâr ve Muhammed Takî Dânişpejûh ile birlikte); *Fihrist-i A'lâmî'z-zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a* (I-III, Tahran 1377 hş.); *İbn Kemmûne ve felsefetühû fi'n-nübüvve* (Tahran 1972, doktora tezi); *Simurg u Sî Murğ*. Ferîdüddin Attâr'ın *Manîku't-tayr*'nin tahlili ve özetidir (Tahran 1359 hş.).

Neşir: Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşânîfi's-Şî'a*. İlk üç cildin neşirinde babasına yardımcı olmuş, IV-XII, XV, XXIV-XXV. ciltler kendisi, XIII-XIV. ciltler babası ve diğerleri kardeşi Ahmed Münzevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1320-1357 hş.); *Tabakâtü a'lâmî's-Şî'a* (I-IX; IV-VIII. yüzyıllara ait beş cildi, Beyrut 1390-1395); Abdülhüseyn Reştî, *Keşfü'l-iştibâh fi ec-vibeti Mûsâ Cârillâh* (Tahran 1330 hş.); Allâme İbnü'l-Mutahhar Hillî, *İzâhu'l-makâsîd fi şerhi Hikmeti'l-'ayn* (Tahran 1337, 1378 hş.); İbn Sinâ, *el-İşârât ve't-tenbihât* (Tahran 1339 hş.); İsmâil b. Abdürresûl el-Mecdü', *Fehresetü'l-kütüb ve'r-resâ'il* (Tahran 1344 hş.); Aynülkudât el-Hemedânî, *Nâme-hâ-yi 'Aynülkuđât Hemedânî* (I-III, Tahran 1362-1377 hş., Afif Useyrân ile birlikte); İbn Kemmûne, *Tenkihu'l-ebhâs li'l-mileli's-selâs* (Tahran 1383 hş.).

Tercüme: Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm fi ma'rife-ti'l-eğâlim* (I-II, Tahran 1361 hş.); İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem* (V-VI, Tahran 1377 hş.); Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* (I-II, Tahran 1380 hş.); Ignaz Goldziher, *Vorlesungen über den Islam*. Eserin Arapça çevirisi *el-'Akdîde ve's-şerî'a fi'l-İslâm*'dan Farsça'ya çevrilmiştir (*Dershâyî der Bâre-i İslâm*, Beyrut 1973; Tahran 1357 hş.). Ali Nakî Münzevî ayrıca birçok dergide Arapça ve Farsça makaleler ve araştırmalar yayımlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: "Târîh-i Fihristnigârî der İrân" (*Peyâm-ı Bahâristân*, sy. 30 [Tahran 1382 hş.], s. 40-53); "ez-Zerî'a u Âgâ Büzürg-i Tahrânî" (*Kitâb-ı Mâh-ı Külliyyât*, sy. 69-70 [Tahran 1382 hş.], s. 4-13); "Hudâşinâsî u İrtibat-ı Âdemi bâ Hudâ ez Dîdegâh-ı 'Aynülkuđât Hemedâ-

nî u Diger Gnosisthâ-yi İslâmî" (*Çistâ*, sy. 108-109 [1373 hş.], s. 736-750); "Medâris-i Şîrâz der Südde i Nehüm" (*a.g.e.*, sy. 132-133 [1375 hş.], s. 161-175); "Zemâne u Ahvâl-i 'Aynülkuđât Hemedânî" (*a.g.e.*, sy. 138-139 [Tahran 1376 hş.], s. 614-630); "Dîn ü Devlet der İrân Nakş-i 'Ulemâ" der Devre-i Kâçâr: Te'lif-i Profesör Hâmid Algar" (*Vahîd*, sy. 54 [1353 hş.], s. 32-44; sy. 260-261 [Tahran 1358 hş.], s. 16-25); "İşrâk-i Hindî u İrânî u Nübüvvet-i İsrâilî" (*Kâveh*, sy. 36 [Münich 1350 hş.], s. 218-224); "Kazâ ü Kader der Edebiyyât-ı Fârsî" (*a.g.e.*, sy. 41-42 [1350 hş.], s. 233-246).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Nakî Münzevî, "Yâdbûd", *Nâme-yi Bahâristân*, XII/17, Tahran 1389 hş., s. 3-6; Hüseyin Yezdâniyân, "Sühânî bâ Âkâ-yi 'Alî Nakî Münzevî der Bâre-i İrfân, Teşeyyuf, Mefâhîr-i Millî ve Kesrevî", *Kâveh*, sy. 29, Münich 1348 hş., s. 114-125; Hasan Emin, "Be Yâd Münzevî", *Hâfiz*, sy. 75, Tahran 1389 hş., s. 22-23; a.mlf., "Sâlgerd-i Duktur 'Alî Nakî Münzevî, Ferzend ve Hemkâr-ı Şâhibü'z-Zerî'a", *a.e.*, sy. 87 (1390 hş.), s. 34; Seyyid Abdullah Envâr, "Der Sûg-ı İsnâd-ı Münzevî", *Kitâb-ı Mâh-ı Külliyyât*, sy. 156, Tahran 1389 hş., s. 34-35.

RIZA KURTULUŞ

MÜNZİR b. MUHAMMED

(المنذر بن محمد)

Ebü'l-Hakem el-Münzir b. Muhammed
b. Abdirrahmân
el-Ümevî el-Mervânî
(ö. 275/888)

Endülüs Emevî emîri
(886-888).

229'da (844) doğdu. I. Muhammed'in (Muhammed b. Abdurrahman el-Ümevî) oğlu olup annesi bir câriyedir. Babası zamanında iyi bir kumandan olarak tecrübe kazanması için çeşitli seferlere gönderildi. 242'de (856) devlete karşı isyan eden Tuleytula (Toledo) halkı üzerine düzenlenen sefere katıldı. Daha sonraki yıllarda yaz (sâife) seferlerini sürdürdü. Bunların en önemlisi, 12 Receb 251'de (9 Ağustos 865) Cillikîye'ye (Galicia) tertip ettiği ve büyük bir başarıyla döndüğü sefer olup yapılan savaşta Franklar ağır kayıplar verdi. 263 (877) yılında da Batalyevs (Badajoz) hâkimi Abdurrahman b. Mervân el-Cillikî'ye karşı Mârîde (Merîda) üzerine bir sefer düzenledi. 268'de (882) Sarakusta'yı kuşattı, çevredeki araziye ve şehri tahrip etti. Babası Muhammed b. Abdurrahman'ın vefatı sırasında Endülüs Emevî Devleti'ni uzun süreden beri meşgul eden Ömer b. Hafsun isyanını bastırmakla uğraşan Münzir, Kurtuba'ya (Cordoba) gelip tahta çıktı (3 Re-

bûlevvel 273 / 8 Ağustos 886). İlk icraat olarak öşür vergisini bir yıllığına kaldırdı ve askere bol miktarda cülûs bahşisi dağıttı. Devlet idaresinde köklü değişiklikler yapmadı ve babası zamanındaki devlet adamlarını genelde görevlerinde bıraktı. Bu süreçte İspanya'nın kuzey taraflarında Asturias Krallığı ile Navarra Krallığı müslümanları tehdide başlamıştı.

Münzir döneminin en önemli olayı da babası zamanından başlayan Ömer b. Hafsun isyanıdır. Daha önce isyan eden ve bir ara yakalanıp getirildiği Kurtuba'da devletin yanında yer almakla birlikte tekrar ayaklanan Ömer b. Hafsun bu defa devletin kendilerine haksızlık yaptığını, ayrıca Araplar'ın kendilerini köle gibi kullandığını söyleyip insanları kölelikten kurtaracağını vaat ediyor bu vaatlerinin etkisinde kalan pek çok kişi kendisine katılıyordu. Elbîre (Elvira) ve Ceyân (Jaen) bölgesinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Ömer'e karşı ordu sevkeden Münzir önceleri başarı kazandıysa da ilerleyen safhalarda durum değişti. Bunun üzerine 274 (887) ve 275 (888) yıllarında bizzat ordunun başında sefere çıkarak onun elindeki kaleleri aldıktan sonra isyanın merkezi Bübeşter'i (Bobastro) kuşattı. Ömer'in yanında yer alanların bir kısmı yakalanıp öldürüldü. Çok zor durumda kalan Ömer bazı şartlar ileri sürerek teslim olmaya karar verdi. Aslında bu onun zor durumda kalması yüzünden düşündüğü bir plandı. Bunun farkında olmayan Münzir tekliflerini kabul etti. Ayrıca kendisine 100 katır yükü yiyecek, giyecek ve değerli eşyalar gönderilmesini emretti. Anlaşmaya kadı ve bir grup fakaha da şahitlik etti (İbn Abdürabbih, IV, 497). Ardından Münzir kuşatmayı kaldırdı ve Kurtuba'ya dönmek için hazırlıklara

başladı. Ömer ise bu sırada gizlice Bübeşter'e gitti ve yeniden isyan etti. Bu na çok sınırlanan Münzir, Bübeşter Kalesi'ni daha şiddetli bir şekilde kuşatarak ele geçirmek için uğraştı. Fakat kuşatma esnasında rahatsızlanarak öldü (15 Safer 275 / 29 Haziran 888). Naaşı Kurtuba'nın batısındaki Münyetü'n-Nâure sarayına getirildi (İbn İzârî, II, 122; İmamuddin, s. 97). Ölümünden kendisinden sonra devletin başına geçecek olan kardeşi Abdullah'ın sorumlu tutulduğuna dair rivayetler yanında hastalıktan öldüğüne dair rivayetler de vardır. Münzir cesareti, dirayeti ve kararlılığıyla tanınmıştır. Ayrıca ilmi teşvik etmiş, şairleri ve ilim adamlarını korumuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, IV, 496-497; İbnü'l-Kütüyye, *Târihu ifitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire-Beyrut 1402/1982, s. 116; *Ahâbâr mecmû'a*, s. 132-133; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 40-41, 164; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 51, 162, 306, 310, 320, 369, 416, 424-425; a.e. (trc. Ahmed Ağırakça), İstanbul 1986, VII, 138, 309, 349-350, 355, 363; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tü's-siyerâ'* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I-II, bk. İndeks; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 117-118, 122; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIII, 393-394; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 263-264; XII, 623; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1413/1992, IV, 159-160, 162; Makkarî, *Nefhu't-İtib*, I, 352; Dozy, *Spanish Islam*, London 1913, s. 302, 313, 321-323; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Leiden 1950, I, 306-310; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain*, Minneapolis 1974, s. 13, 24-25, 267; S. M. İmamuddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 97, 220; R. Marin-Guzman, "The Causes of the Revolt of Umar İbn Hafsun in al-Andalus", *Arabica*, XLII/22, Leiden 1995, s. 180 vd.; Ch. Pellat, "al-Mundhir b. Muḥammad", *EP* (İng.), VII, 568-569; Birsal Küçüksipahioğlu, "Ömer b. Hafsun", *DİA*, XXXIV, 64-65.

BİRSEL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU

MÜSELLİM CAMİİ ve KÜTÜPHANESİ

Antalya'da
XVIII. yüzyılın sonlarına ait cami
ve kütüphane.

Elmalı mahallesinde Kışla Han Çarşısı'nın yanında bulunmaktadır. Giriş kapısının üstünde yer alan kitâbeye göre Hacı Osman Ağa oğlu, Hacı Mehmed Ağa tarafından 1211'de (1796) yaptırılmıştır. Hacı Osman Ağa ile oğulları Deli Bekir ve Hacı Mehmed Ağa kırk yıl kadar Teke sancağının idaresini ellerinde tutmuşlar, aile Hacı Osmanoğulları veya Tekelioğulları diye tanınmıştır. Hacı Mehmed Ağa'nın 1199 (1785) yılında Hamîd ve 20 Safer 1209'da (16 Eylül 1794) kapıcıbaşı (serbevâbîn) rütbesiyle Teke sancağına mütesellim (müsellim) tayin edildiği, son görevini vefat tarihi olan 1812'ye kadar sürdürdüğü bilinmektedir. Antalya Müzesi'ndeki dosyasında, caminin kubbe kasnağının doğu tarafındaki pencerenin altında yer alan kitâbeye göre 1279 (1862-63) ve 1325'te (1907) tamir edildiği anlaşılmaktadır. Kitâbe günümüzde mevcut değildir. Yapı ayrıca, 1952-1955 ve 1989-1992 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bazı araştırmacılar, yapının Beylikler devrinde kalan bir mescidin bazı ilâveler ve köklü bir onarımla elden geçirilerek hizmete açıldığını düşünmekte (Barışta, s. 116), eserin mimari özellikleri de bunu teyit etmektedir. Antalya Müzesi'nin kurucusu ve ilk müdürü Süleyman Fikri Erten kaynak göstermeden Hacı Mehmed Ağa'nın inşa ettirdiği cami ve içindeki kitaplık ile bitişikteki sıbyan mektebi için düzenlediği 1 Muharrem 1204 (21 Eylül 1789) tarihli vakfiye metnini kaydeder (*Tekelioğulları*, s. 17-26). Teke sancağı 1 numaralı Şer'iyye Sicili'nde de Hacı Mehmed Ağa'nın cami yakınındaki bir evi 13 Şevval 1224 (21 Kasım 1809) tarihinde satın alıp cami meşihatının kullanımı için vakfettiği yazılıdır (Moğol, s. 189-190).

Cami kare planlı (10 x 10 m.) ve tek kubbeyle örtülü bir harime sahiptir. Kurşun kaplı olan ve sekizgen kasnağa oturan kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Tromplar dışarıdan yine sekizgen, ancak birinciye göre daha yüksek bir kasnakla gizlenmiştir. Bunun altında kalın beden duvarları bulunmaktadır. Beden duvarlarında bir sıra halinde düzenlenmiş dikdörtgen sekiz pencere ile tromplar arasın-

Müsellim
Camii
ve Kütüphanesi -
Antalya